

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

1957

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI
FŐBIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

Megjelenik negyedévenként

Szerkesztőbizottság

DEZSÉNYI BÉLA (helyettes szerkesztő), HARASZTHY GYULA, KOVÁCS MÁTÉ,
KÓHALMI BÉLA, MÁTRAI LÁSZLÓ, VARJAS BÉLA

Felelős szerkesztő

VARJAS BÉLA

E szám munkatársai : SCHEIBER SÁNDOR főiskolai igazgató, FAZAKAS JÓZSEF, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, V. WINDISCH ÉVA, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, VÉGH FERENC, az Irodalomtörténeti Intézet munkatársa, HERPEI JÁNOS ny. múzeumigazgató, TRÓCSÁNYI ZOLTÁN ny. egyetemi tanár, DURZSA SÁNDOR, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője, TAKÁCS BÉLA, a Tiszamelléki Ref. Egyházkerület Debreceni Nagykönyvtárának munkatársa, HERNÁDY FERENC, a pécsi Egyetemi Könyvtár munkatársa, DEZSÉNYI BÉLA, az irodalomtudományok kandidátusa, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője, P. LAKATOS ÉVA, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, VALKÓ ARISZTID, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, NAGY DEZSŐ, a szegedi Móra Ferenc Múzeum munkatársa, HUSZTI SÁNDOR, az Állami Könyvterjesztő Vállalat munkatársa, TÓTH ANDRÁS, a budapesti Egyetemi Könyvtár csoportvezetője, KÓKAY GYÖRGY, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, SÜVEGES ILONA, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, BORSA GEDEON, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője, GOMBOCZ ISTVÁN, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, DOMANOVSKY ÁKOS, a budapesti Egyetemi Könyvtár osztályvezetője, SZABÓ GYÖRGYNÉ, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, FALVAI ALFRÉD, a Cukoripari Kutatóintézet könyvtárosa

Technikai szerkesztő

DÖRNYEI SÁNDOR

Szerkesztőség : Budapest, VIII., Múzeum körút 14–16. Telefon : 339–162/165
Előfizetéseket az Akadémiai Kiadó Terjesztési Osztálya vesz fel
(Budapest, V., Alkotmány utca 21)

Középkori héber kéziratok Magyarország könyv- és levéltárainak bekötési tábláiban

A magyar zsidóság középkori szellemi életéről — pontosabban könyv-kultúrájáról — nagyon keveset tudunk. Nem maradtak meg a könyvek, még említés is alig esik róluk. Újabban bukkantam a nagyszombati zsidók lefoglalt vagyonának 1539-ből származó összeírására, amely három héber könyvet („tres libri hebraici”) említ, mint GLASER Simon elkobzott tulajdonát (Országos Levéltár. Urbaria et conscriptiones, fasc. 75, n. 30.).

Maguk a könyvek elpusztultak, jó esetben a város vagy az egyház kezére kerültek, amely az erős pergamenlapokat kéziratok, könyvek, levéltári anyag bekötési táblájával használta fel.

Már KOHN Sámuel leírt néhány héber kézirat-töredéket, amelyekről világosan látható, hogy bekötési táblákként maradtak meg, s lefejtésük után kerültek a M. N. Múzeum könyvtárába.¹ ÁBEL Jenő felhívta a figyelmet arra, hogy a bártfai Szt. Egyed templomának könyvtárában egy mű (Johannes GERSON: *Opera*. III. Strassburg, 1494) kötés-bordájában héber kézirat van. Minthogy a kötés a Georgius PETRI-féle, kétségtelen, hogy a kézirat a XVI. század első évtizedében Magyarországon volt.² A könyv azóta a Történeti Múzeumba került, s Budapesten megvizsgálhattam a kötéséhez felhasznált héber kéziratot. Talmudi töredékről van szó.³ Ovidius FAUST levéltáros közölte, hogy a pozsonyi városi levéltár 1439-ből való telekkönyve Móse COUCY *Széfer Micvot Gádol* című törvénykönyvének pergamenlapjába van kötve.⁴ BÜCHLER Sándor a keszthelyi FESTETICH-könyvtárban XIV. századi illusztrált hártyalevelet talált, egy héber Biblia-kódex részét,⁵ amelyről megállapítottam, hogy szintén bekötési táblául szolgált. Ugyanő a körmenyi BATTHYÁNY-levéltárban JÁKOB b. ÁSER *Túr* című törvénykódexének kéziratosa töredékére lett, amely már 1541-ben a BATTHYÁNYak tulajdonában volt, és úrbéri össze-

¹ KOHN Sámuel: *A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának héber kéziratjai*. Bp., 1877. 23–24. I. No. VII.

² ÁBEL Jenő: *A bártfai Sz.-Egyed temploma könyvtárának története*. Bp., 1885. 152–153. I. No. 20–21.

³ Pótlendő a magyarországi talmudi kéziratok listájához: *Kirjath Sepher*. XXXI. 1955–1956. 472–482. I.

⁴ Ovidius FAUST: *Zur Geschichte der Juden in Bratislava*. Jüdische Volkszeitung. X. 1928. No. 38. (Ábrával).

⁵ BÜCHLER Sándor, *Libanon*. VII. 1942. 65. I. (Ábrával). Ma a M. Zsidó Múzeumban van.

írás bekötési táblájaként szerepelt náluk.⁶ Nyilván Sopronból került oda az 1526-os kiűzetés után.

Ezek előzték meg rendszeres kutatásaimat, amelyek a középkori magyar zsidóság könyvkultúrájáról világosabb képet nyújtanak. A bekötési tábláként talált héber kéziratok egy részéről ugyanis valószínűsíthető a magyarországi proveniencia.

Még 1949 végén tudomásomra jutott, hogy a soproni levéltárban 72 lapnyi héber kódex-töredéket bontottak le. Eredetük világos. Már 1528-ban panaszkodnak a két évvel korábban kiűzött zsidók: „Item sinagoga nostram devastavere, libros hebraicos exportavere”.⁷ Ezeknek néhány a város tulajdonába került, és számadáskönyvek, gyámszámadások, adójegyzékek, bortizedjegyzékek stb. bekötési táblájaként használták fel. A lebontott kódex-fragmentumokat a XIII–XIV. században másolták. A soproni zsidóság műveltségének értékes emlékei. Még az évben Sopronba utaztam, és röviden hírt adtam az anyagról.⁸ Az 1951–53-as években ugyanott újabb héber bekötési táblák bukkantak elő, szám szerint 24 lap.⁹ A soproni levéltár után sorra jártam a fontosabb magyarországi könyv- és levéltárakat, amelyeknek héber kézíratairól összefoglaló beszámolót kívánok nyújtani. Ezúttal a *Biblia*, *Bibliafordítás*, *Exegesis* és *Liturgia* anyagának katalógusát teszem közzé.¹⁰

I. Biblia

1. *Gen. X. 29—XI. 7.* Az Orsz. Rabbiképző Intézet könyvtára. (Jelzete: 6.)

NACHMANIDES *Tóra-kommentárja* ősnymtatványának (S. I., 1490.) végére — a könyvet védendő — héber *Biblia*-kódex egy pergamen levelét kötötték. Minden pontozatlan bibliai vers után pontozatlan *Tárgum*.

1a. *Gen. XXVII. 1—12; XXIX. 15—27.* Az Orsz. Rabbiképző Intézet könyvtára. (Jelzete: B. 1.)

Felsőmagyarországi latin kézirat 1460 körül készült kötési táblájából került elő. Két kézirat-csík a *Bibliából*. Minden pontozott bibliai vers után pontozott *Tárgum*.

2. *Gen. XXXVI. 35—43.* Kalocsai Főszékesegyház könyvtára. (Jelzete: 12018.)

A *Fasciculus morum* (Lipsiae, 1493.) című ősnymtatvány végére, hogy az utolsó lapot védje, *Tóra*-példány egy darabját kötötték. A könyv a bécsi egyetem tulajdona volt, ezt bizonyítja a bejegyzés: „Facultatis philosophicae Vienna. 1686.”

3. *Gen. XLII. 16—38.* Orsz. Széchényi Könyvtár. (Jelzete: Kézirattár VII/5.)

⁶ BÜCHLER Sándor: *Semitic Studies in Memory of Immanuel Löw*. Bp., 1947. 311. l. (Ábrával). A töredék ez idő szerint lappang.

⁷ POLLÁK Miksa: *A zsidók története Sopronban*. Bp., 1896. 116. l. UA.: *Die Geschichte der Juden in Oedenburg*. Wien, 1929. 46. l. HÁZI Jenő: *Sopron... története*. I. 7. Sopron, 1929. 284. l. No. 228. *Monumenta Hungariae Judaica*. II. Bp., 1937. 547. l.

⁸ SCHEIBER, *Historia Judaica*. XIV. 1952. 157—158. l.

⁹ *Új Élet*. XI. 1955. 4. szám.

¹⁰ Köszönetet mondok DÖRNYEI Sándornak, aki számos héber bekötési táblára figyelmeztetett.

Biblia-kódex egy levele. Minden bibliai vers után *Tárgum*. A *Tárgum* — akár a bibliai szöveg — neginával van ellátva.¹¹

4. *Gen. XLIII. 5–7*. Orsz. Széchényi Könyvtár. (Jelzete : P. o. lat. 1652.)

Melchior GUTTWIRT : *Amores Mariani* (Linci, 1690.) bekötési táblája. A bejegyzés szerint a szakolcai jezsuitáké volt 1694-ben, onnan JANKOVICH Miklóshoz került, s tőle az Orsz. Széchényi Könyvtárba. Kéthasábos *Biblia*-kódex, minden vers után *Tárgum*. Ez a töredék bizonyíték arra, hogy már a középkorban volt zsidó település Szakolcán. Ennek van más támasztéka is. Az az 1398-ból datált sírkő, amelynek szövege Móse SZÓFÉR egy responzumában olvasható (*J. D. 337.*), s amelynek budai eredetét BÜCHLER Sándor tévesen következtette,¹² Szakolcáról való. Ezt már KLEIN Sámuel professzor fél évszázada bebizonyította,¹³ csak nem tartotta számomra tudományos kutatás. A sírkő megvan — vagy legalábbis 1910-ben megvolt — a szakolcai zsidó temetőben.

5. *Ex. XII. 41–XIII. 19*. Országos Levéltár. (Jelzete : Lymbus III. f. 7–8.)

Az érsekújvári zsoldfizetés egy kettéhajtott hártyalapba van kötve. A hártyalével külső felén az 1581-es évszám olvasható. Ebben az évben került a belékötött anyag burkoló táblájául. A vastag zsoldfizetési jegyzék is megerősíti ezt : „Solutio stipendii dominorum Equitum Uywarieni[sium] ad Mediet[at]em Martii a die 16 Mensis Martii inchvan[do] Anno 1581.” Háromhasábos, művészien írt *Biblia*-kódex. Minden bibliai vers után *Tárgum*, marginális *Másszorával*. Valószínűleg a környék középkori — s az idő tájt már elpusztult — hitközségeinek egyikéből (Nyitra, Galgóc) vetődött oda ez a héber hártyalap. [*I. tábla.*]

6. *Ex. XXVI. 25–36*. Orsz. Széchényi Könyvtár. (Jelzete : S. 348.)

M. Georgius DRAVDIUS : *Bibliotheca Classica, sive Catalogus Officinalis* (Francfurti ad Moenum, 1626.) bekötési táblája. Háromhasábos *Biblia*-kézirat, *Tárgummal*, marginális *Másszorával*.

7. *Lev. VII. 36–VIII. 15*. Orsz. Széchényi Könyvtár. (Jelzete : Med. g. 390.)

Jo. HISKIAS CARDILUCIUS : *Heilsame Artzney-Kräfte des Nürnbergischen Wild-Bades* (Nürnberg, 1681.) kötési táblája. A bejegyzés (Bibl. Hung. Jankowichiana) tájékoztat provenienciája felől : JANKOVICH Miklóstól jutott az Orsz. Széchényi Könyvtárba. Bekötési táblája háromhasábos *Biblia*-kézirat.

8. *Lev. XXII. 26 – XXIII. 6*. Debreceni Ref. Theol. Akadémia. (Jelzete : J. 427.)

Balthasaris MENCII *Historia de septem electoribus Saxoniae* (Wittenbergae, MDCXI.) kötési táblája. Kéthasábos *Biblia*-kódex maradványa. [*II. tábla, 1. kép.*]

9. *Num. V. 8–16; V. 26–VI. 5; VI. 16–26*. Kőszegi Levéltár. [Jelzete a Szombathelyi Állami Levéltárban.] (Jelzete nincs.)

Félbevágott *Tóra*-tekeres egy darabja. A kétrét hajtott pergamen külső, üres lapján gót betűkkel ez áll : „Zapffen Mass” [csappézn]. Tehát a bormérési jogért fizetett adódíjak bekötési táblája volt. [*IV. tábla, 1. kép.*]

¹¹ KOHN Sámuel : *i. m.* 24. l.

¹² BÜCHLER Sándor, *Múlt és Jövő*. XXV. 1935. 207. l.

¹³ KLEIN Sámuel, *Egyenlőség*. XXIX. 1910. 45. szám.

ZSIGMOND 1393-ban kelt oklevele megengedi a zsidók Kőszegen való letelepedését.¹⁴ „Hogy telepedtek-e le akkor és hányan Kőszegen, arról tudomásunk nincs.”¹⁵ Ez a *Tóra*-töredék bizonyítja, hogy éltek itt zsidók a középkorban, és a mohácsi vész után kézírataik némelyikét a város magához vette, és felhasználta levéltári anyaga kötéséül. Kőszegen az 1583–1693 évek-ből való városi jegyzőkönyvek legtöbbje kódexlapokba vagy oklevelek pergamenjébe van kötve. Közöttük van az egyik legrégebbi németalföldi nyelvemlék is a XIV. század elejéről.¹⁶

10. *Num. VII. 3–12.* Debreceni Ref. Theol. Akadémia. (Jelzete : F. 318.)

Johannis WANCKELI *Ad Quaestionem in solemnitate Academica propositam respondentis dissertatio* (Wittenbergae, MDCXII.) kötési táblája. Háromhasábos *Biblia*-kódex, *Targummal*, marginális *Másszorával*. Minden bibliai vers után egy mondat *Targum*. [II. tábla, 2. kép.]

11. *Num. XI. 23.* Esztergomi Főszékesegyház Könyvtára. (Jelzete : MSS. III. 155.)

Register über das Lieder Buch (1773) bőrkötésében *Biblia*-kódexből vágott csíkok vannak.

12. *Deut. XII. 27–XIII. 10.* Orsz. Széchényi Könyvtár. (Jelzete : Kézirattár VII/5.)

Biblia-kódex egy levele. Minden bibliai vers után *Targum*. A *Targum* — akár a bibliai szöveg — neginával van ellátva.¹⁷ A 3. számú kézirat egy része.

13. *I. Sám. XV. 11–22.* Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Budapesti Gyűjtemény. (Jelzete : B. 0941/264–29 748.)

M. Blasius LAUBICH: *Historia von dem Heiligen... Krakawischen Bischöffe und Martyrer in Polen Stanislaw* (Gratz in Steyr, MDXCV.) kötése. Főlió alakú, háromhasábos *Biblia*-kódex, amelyből két hasáb vehető ki.

14. *II. Sám. XX. 12–19.* A pannonhalmi Szent Benedek-rend Központi Főkönyvtára. (Jelzete : 118. F. 33.)

A PAINTNER-kéziratok között egy latin nyelvűnek kötési táblája. Főlió alakú, háromhasábos *Biblia*-kódex, *Targummal*, *Másszorával*.

15. *II. Kir. VII. 10–VIII. 25; X. 32–XII. 12.* Orsz. Széchényi Könyvtár. (Jelzete : Kézirattár VII/4.)

Kéthasábos *Biblia*-kódex két levele.¹⁸

16. *II. Kir. XII. 5–17.* A budapesti Központi Papnövelde Könyvtára. (Jelzete : XX. I. 10.)

M. Cyriac. SPANGENBERG: *Antigallus. Rettung Wahrer Rechter Reiner Lutherischer Lere* (1589) bekötési táblája. Főlió alakú, kéthasábos *Biblia*-kódex. A latin bejegyzés szerint a pozsonyi jezsuiták könyvtárából származik. A Központi Papnövelde Könyvtárába sok mű az 1774-ben, illetve 1786-ban feloszlatott szerzetesrendek könyvtáraiból került. Magyar kolostorok könyvei ezek, feltehetően magyarországi héber kéziratokba kötve.

17. *II. Kir. XXV. 25–30.* Debreceni Ref. Theol. Akadémia. (Jelzete : A. 414.)

¹⁴ *Monumenta Hungariae Judaica*. I. Bp., 1903. 106–107. l.

¹⁵ BERNSTEIN Béla, *Magy. Zsidó Szle.* XXXI. 1914. 278. l.

¹⁶ VISNYA Aladár, *Magy. Könyvszle.* LXIV. 1940. 416. l.

¹⁷ KOHN Sámuel: *i. m.* 24. l.

¹⁸ KOHN Sámuel: *i. m.* 24. l.

Jacobi HORSTII D. *De aureo dente Maxillari Pueri Silesii* (Lipsiae, 1595.) kötési táblája. *Biblia*-kódex töredéke a *II. Királyok könyvének* végével (az utolsó két szó hiányzik).

18. *Ezékiel XXIII. 29–49.* Kalocsai Főszékesegyház Könyvtára. (Jelzete : 19 413.)

Alphonsi de VARGAS Toletani *Relatio* (1636) kötési táblája. Háromhasábos *Biblia*-kódex töredéke. A könyvön KOLLONICH érsek exlibrise van.

19. *Ezékiel XXVI. 8–12, 16–19; XXVII. 3–18.* Orsz. Széchényi Könyvtár. (Jelzete : RMK. I. 478.)

VÁSÁRHELYI Gergely : *Iesus † Maria. Eztendeo által az aniazentegihasztol rendeltetet vasarnapokra, es innep napokra Epistolak, Es Azoknak Svmmiaia* (Beczbe, 1618.) kötési táblája.

Kéthasábos, pontozott *Biblia*-kódex töredéke. A bejegyzés szerint : „Ex libris P. Pauli Ebeczky”.

20. *Joel I. 14–11. 10; II. 16–26.* A budapesti Központi Papnövelde Könyvtára. (Jelzete : XX. I. 10.)

M. Cyriac. SPANGENBERG : *Antigallus* (1589) kötési táblája. Fólió alakú, kéthasábos *Biblia*-kódex. A latin bejegyzés szerint a pozsonyi jezsuiták könyvtárából származik. A 16. számú kézirat egy része.

21. *Zsoltárok CXIX. 83, 84, 90.* Kalocsai Főszékesegyház Könyvtára. (Jelzete : 14 105.)

Casparis BARLAEI Antverpiani *Poematum Pars II* (Francofurti et Lipsiae, 1689.) kötési táblája. Háromhasábos *Biblia*-kódex, *Tárgummal*, marginális *Másszorával*. Minden bibliai vers után *Tárgum*.

22. *Énekek éneke. I. 3–17; III. 8–IV. 8.* Kalocsai Főszékesegyház Könyvtára. (Jelzete : 20 992.)

Latin kéziratos liturgiai kódex (*Breviarium Chartusianum*) hátsó védőlapja. A *Breviáriumot* GERGELY karthausi szerzetes másolta 1452-ben az osztrák axpachi kolostorban.¹⁹ Utolsó lapként van beillesztve egy kéthasábos *Biblia*-kódex töredéke. A bibliai szöveget marginális *Másszora* kíséri. A másoló a héber *Biblia* széles margóján folytatta a latin szöveget.

23. *Ezra. IV. 2–3; 8–9.* Debreceni Ref. Theol. Akadémia Könyvtára. (Jelzete : J. 837.)

Stephanus TARNOCZY : *Idea coronata sive Vita S. Stephani* (Viennae Austriae, MDCLXXX.) kötési táblája. Kéthasábos *Biblia*-kódex, marginális *Másszorával*.

24. *I. Krón. I. 7–39.* Keszthelyi Festetich-Könyvtár. [Jelenleg a M. Zsidó Múzeumban.] (Jelzete nincs.)

Fólió alakú, *Másszorával* ellátott, háromhasábos *Biblia*-kódex egy levélnyi töredéke. Egy hasáb le van belőle vágva. A *Krónikák könyvének* eleje, apró héber betűkből kialakított illusztrációval : Éva egyik kezével olajfalével-csokrot tart maga elé, a másik kezével almát nyújt Ádám felé, akinek csak egyik keze és egyik lába látható. Közepütt fa, amelyre kígyó tekerőzik. Úgy látszik, hogy a díszes kiállítású kódexben²⁰ minden bibliai könyv előtt

¹⁹ RADÓ, Polycarpe : *Répertoire Hymnologique*. Bp., 1945. 8. l. No. 35. ; UA. : *Miscellanea Liturgica in honorem L. Cuniberti Mohlberg*. II. Roma, 1949. 363–364. l. No. 32.

²⁰ BÜCHLER Sándor (*Libanon*. VII. 1942. 65. l.) tévesen azt írja, hogy „históriát feldolgozó kódexnek fennmaradt darabja.”

volt egy illusztráció. A hajtásaiból világosan kivehető, hogy könyv kötési táblája volt sokáig. A bordán levő cím nagyon halvány, és nem betűzhető ki. [III. tábla.]

II. Bibliafordítás

25. *Targum ad Ex. XX. 11—XXII. 8; XXXIII. 6—XXXIV. 8; XXXVII. 11—XXXVIII. 10.* Kalocsai Főszékesegyház Könyvtára. (Jelzete : 12093.)

Alphonsus de SPINA : *Fortalitium fidei* (Basileae, 1475.) című ősnymtatványnak elejére és végére — a könyv kíméléseért — pergamen-lapokat kötötték be. Az elülső lap *Targum*-kódexből került ki olyan módon, hogy nyolc lapból csináltak egy fóliót, de még így sem bizonyult elég nagynek, és ezért egy latin kéziratból ragasztottak hozzá alul is, oldalt is margót. A héber kódex ONKELOSZ *Targumát* tartalmazza, az egyes héber kezdőszavak után folyamatosan adja az aramot. Az ősnymtatvány egy bécsi apáca-kolostor tulajdona volt, erről tanúskodik a megrongált bejegyzés : „Iste liber est conventus Beatae Mariae Virginis... In Vienna Austriae”.

26. *Targum ad Lev. XXII. 7—23; XXV. 47—XXVI. 6.* Kalocsai Főszékesegyház Könyvtára. (Jelzete : 12 014.)

ANTONINUS FLORENTINUS : *De censuris* (S. a. et l.) című könyv hátsó táblájának belső részére *Targum*-kódex két-két lapja van ragasztva. ONKELOSZ *Targumát* tartalmazza a fenti módon : az egyes héber kezdőszavak után következnek folyamatosan az aram szöveg. A leragasztott két lap szövege nem olvasható.

III. Exegesis

27. *Rasi ad I. Kir. XX. 33—II. Kir. IV. 1.* Orsz. Széchényi Könyvtár. (Jelzete nincs.)

Egy latin *Biblia* (Nürnberg, 1480)²¹ első lapja előtt fólió alakú héber kézirat volt bekötve, amely — kibontása után — a kéziratárba került. A 3—3 hasábos héber kódex-töredék RASI *Biblia*-magyarázatát tartalmazza.²² Első lapján ez a bejegyzés áll : „Liber B. V. Mariae in Lubens”, az ősnymtatvány első lapján pedig : „Caenobii B. M. V. in Lubens Ordinis Cisterciensis”. Ez arra mutat, hogy a leubusi (Szilézia, Breslau kerületében) cisztercita apáca-kolostorból került Magyarországra.

IV. Liturgia

28. *Imakönyv. A hétköznap-reggeli אמת ויציב imával.* Kalocsai Főszékesegyház Könyvtára. (Jelzete : 21 553.)

M. Joh. CAMPIANI Vodniani *Odorum Sacrarum Liber Posterior* (Pragae, 1612.) kötési táblája héber imádságos könyv egy részletéből került ki.

29. *Imakönyv. Erev Ros Hassana Szelichotjával.* Soproni Levéltár. (Jelzete : 18.)

²¹ *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*. IV. Leipzig, 1930. 103—104. l. No. 4243.

²² SCHEIBER, *Studies in Bibliography and Booklore*. II. 1955. 37—39. l. (Ábrával.)

Az 1424-ből származó *Steuer-Register* burkoló lapja. Nagyünnepi imádságos könyv négy lapja, Erev Ros Hassana *Szelichotjának* következő darabjaival [IV. tábla, 2. kép.]:

יְרֵמֶה אֱמִינָה שְׂתֵהָהּ שִׁיחָהּ הַקֵּן (Eleje hiányzik.)

שְׂבַחְנוּ אֶת רֹב טוֹבוֹתֶיךָ²⁴

וַיַּעַתָּה אֱלֹהֵינוּ אַחֲרֵי שִׁבְנוּ (Vége hiányzik.)

30. *Imakönyv. Erev Jóm-Kippur délutánjának és estjének Tefillájával.* Az Orsz. Rabbiképző Intézet könyvtára. (Jelzete: B. 2.)

Izsák b. ISSZÁCHÁR BEER *Mislé-kommentárja* (Wilmersdorf, 1718.) bekötési táblája volt. Nagyünnepi imádságos könyv négy lapja.

31. *Imakönyv. Jóm-Kippur Muszáfjával.* Budapesti Egyetemi Könyvtár. (Jelzete: Eb. 352.)

Victorini STRIGELII *De circulis coelestibus et aliis* (Lipsiae, 1564.) kötési táblája. Fólió alakú, nagyünnepi imádságos könyv egy levele az *Álénu* előtti és utáni részlettel.

SCHIEBER SÁNDOR

ALEXANDER SCHEIBER: MEDIEVAL HEBREW MANUSCRIPTS
AS BINDING BOARDS IN THE LIBRARIES AND ARCHIVES
OF HUNGARY

We know very little about the book culture of Hungarian Jewry during the Middle Ages. No books are extant, and they are not even mentioned. It seems that many books belonging to the expelled Jews were seized by the City Councils, the Church, etc. and the strong parchment leaves were used up for the binding covers of manuscripts, books, and archival materials.

The writer has during the last decade examined all the important libraries and archives of Hungary, and identified the binding boards made from the Hebrew codices. In his present paper he describes 32 codices, 25 being the remnants of Biblical MSS, 2 of Targum MSS, 1 of exegetical MS, and 4 of liturgic MSS. Part of the MSS are proved to be of Hungarian provenance.

²³ I. DAVIDSON: *Thesaurus of Mediaeval Hebrew Poetry*. II. New York, 1929. 317–318. l. No. 1310.

²⁴ I. DAVIDSON: *i. m.* III. New York, 1930. 461. l. No. 1164.

²⁵ I. DAVIDSON: *i. m.* II. 201. l. No. 473.

1. kép

2. kép

1. kép

2. kép